

**BRACTWO GWARKÓW
ZWIĄZKU GÓRNOŚLĄSKIEGO**
ul. Kilińskiego 15, 40-061 Katowice
Tel. 519 318 856

e-mail gwarek@gwarkowie.pl www.gwarkowie.pl
NIP 6342792970 KRS 0000394052 REGON 242636992
Konto bankowe 88 8437 0002 0010 0156 1759 0001

Katowice dn. 22.05.2015 r.

Bractwo Gwarków
Adres do korespondencji:
Jerzy Ludwik Mańka
Stowarzyszenie Bractwo Gwarków
ul. Kilińskiego 15
40-061 Katowice

Śląski Wojewódzki Konserwator Zabytków
w Katowicach
ul. Francuska 12
40 - 015 Katowice

Wniosek o wpisanie wieży „Richter” do Rejestru Zabytków Województwa Śląskiego

Działając w imieniu społecznej grupy górniczej zorganizowanej w Stowarzyszeniu Bractwo Gwarków popieramy inicjatywę mieszkańców Siemianowic Śląskich „Ratujmy Wieżę Richter” na rzecz zachowania wieży wyciągowej szybu „Siemianowice III” (nr inwentarzowy 200-8) położonej na terenie zlikwidowanej Kopalni Węgla Kamiennego Siemianowice, dawniej kopalni „Richter” w Siemianowicach Śląskich, zwanej dalej wieżą „Richter”, zwracamy się z prośbą o niezwłoczne:

- 1) wpisanie jako zespołu obiektów, stanowiących funkcjonalną całość: wieży wyciągowej szybu „Siemianowice III” wraz z maszyną wyciągową, budynkiem nadszybia oraz zachowaną infrastrukturą transportową do rejestru zabytków województwa śląskiego oraz objęcie całości ochroną konserwatorską wynikającą z Ustawy o ochronie i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. ([Dz.U. Nr 162, poz. 1568](#));
- 2) podjęcie działań mających na celu niedopuszczenie do nieodwracalnego zniszczenia i dewastacji zabytku poprzez oddzielenie wieży od nadszybia tym samym pozbawienie go unikatowego charakteru oraz historycznego kontekstu;
- 3) podjęcie kroków mających na celu skłonienie obecnego właściciela obiektu do podjęcia odpowiednich działań mających na celu zabezpieczenie obiektu wraz z urządzeniami oraz wsparcie starań na rzecz jego rewitalizacji nadania mu nowych funkcji.

Uzasadnienie

Wieża „Richter” położona jest na ul. Olimpijskiej 30 w Siemianowicach Śląskich, nr działki 3349/225 (rejon szybu Siemianowice III pompowni Siemianowice Zakładu „Centralny Zakład Odwadniania Kopalń”) i stanowi nieodłączny element przemysłowego krajobrazu miasta od ponad stu lat. Podmiotem wykonującym uprawnienia właścicielskie nad obiektem jest Spółka Restrukturyzacji Kopalń S.A z siedzibą w Bytomiu ul. Strzelców Bytomskich 207. Zabytek został wpisany do Gminnej Ewidencji Zabytków Miasta Siemianowice Śląskie ustanowionej Zarządzeniem Prezydenta Miasta Siemianowic Śląskich z dnia 29 kwietnia 2014 r., gdzie w pozycji 97 ujęto zabytkowe budynki dawnej kopalni „Richter”, w tym budynek nadszybia z wieżą wyciągową, a w pozycji 118 kamienice robotnicze przy ul. Wieczorka. Ponadto zgodnie z obowiązującym miejskim planem zagospodarowania przestrzennego uchwalonym w dn. 28.11. 2011 r., pkt. 6.1. "budynek nadszybia z wieżą szybu S III;" podlega ochronie wynikającej z tego dokumentu. Stan techniczny zachowanej tkanki zabytkowej wieży, budynku nadszybia oraz zachowanej infrastruktury należy ocenić jako bardzo dobry, umożliwia on wykorzystanie obiektu w przyszłości na cele związane z kulturą, turystyką czy też działalność komercyjną.

Niestety pomimo wpisania obiektu do gminnej ewidencji zabytków i objęcia go ochroną w miejskim planie zagospodarowania przestrzennego okazuje się, że jest to ochrona niewystarczająca. Szczególny niepokój budzą działania władz objętych obiektem SRK S.A. zmierzające do jego dewastacji poprzez odłączenie wieży od budynku nadszybia. Na 20 maja 2015 r. obwieszono publiczną licytację wieży, w warunkach której umieszczono wymóg demontażu i wywozu wieży poza historyczną lokalizację „przy zachowaniu istniejącej infrastruktury nadszybia”. Tego typu działania nieuchronnie doprowadzą do **nieodwracalnego zniszczenia zabytku** poprzez trwałą separację jego powiązanych funkcjonalnie elementów. Należy z całą pewnością podkreślić, że nie jest możliwe wykonanie „zachowania istniejącej infrastruktury budynku nadszybia” przy narzuconym demontażu wieży - co zresztą obrazuje dokumentacja fotograficzna załączona do niniejszego pisma. W obwieszczeniu ponadto znajduje się dość enigmatycznie sformułowane zdanie „Nabywca winien zobowiązać się do zachowania zabytkowego charakteru konstrukcji wieży wyciągowej, wynikającego

z ustaleń Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków", co najmniej zastanawiające jest w jaki sposób miałyby ona „zachować swój zabytkowy charakter” będąc pozbawiona zarówno kontekstu historycznego jak i kulturowego. Tak nieprecyzyjnie sformułowane obwieszczenie o publicznej licytacji wieży „Richter” wydaje się tym bardziej niepokojące, gdy zważy się, że na potencjalnego nabywcę w istocie czeka 125 ton cennego stopu stali.

Należy podkreślić, że w przypadku wieży „Richter” mamy możliwość zachowania wieży szybowej wraz z pełną historyczną funkcjonalnością. Ponadto warto zwrócić uwagę na fakt, iż dzięki zachowaniu się XIX-wiecznego chodnika (poziom 206) możliwe jest przedostanie się bezpośrednio w okolice szybu Bańgów. Zatem jest to obiekt nie tylko o zdrowej tkance, ale przede wszystkim zabytek kompletny i z tego względu wskazane jest objęcie go kompleksową ochroną jako spójnej całości.

Poniżej przedstawiamy rys historyczny autorstwa Jakuba Halora z stworzony m.in. w oparciu o książkę Małgorzaty Derus pt. „Z dziejów przemysłu Siemianowic Śląskich”, dokumentację archiwalną kopalni załączoną do niniejszego pisma oraz wiedzę pasjonatów zaangażowanych w naszą inicjatywę.

Zabytkowy szymb „Richter III” w kontekście dziedzictwa kulturowego i historii przemysłu w Siemianowicach

Dawny szymb „Richter III” stanowi obecnie najstarszy i historycznie najcenniejszy z zachowanych na terenie miasta Siemianowice Śląskie zabytków techniki górnictwa. Jego wartość kulturową trudno przecenić, pozostał on bowiem wraz z nielicznymi ocalałymi zabudowaniami i oddzielną od kopalni jedynie ceglanym murem kolonią robotniczą dzielącą z nim zwyczajową nazwę Richter ostatnią pamiątką po najstarszej siemianowickiej kopalni w panoramie miasta. „Richter III”, będąc najmłodszym z jej szymbów, zachował się do dzisiaj jako jedyny, dlatego jego wartość jako zabytku dla miasta jest ogromna, podobnie jak całe założenie urbanistyczne znajdujących się w okolicy budynków. Należy podkreślić, że zamiar demontażu wieży wyciągowej „Richter III” i przeniesienia jej w inne miejsce przez obecnego gospodarza obiektu, którym jest rządowa Spółka Restrukturyzacji Kopalń, jest jednoznaczny ze zniszczeniem zabytku, którego historia łączy się nierozdzielnie z szymbem górnictwem i otoczeniem do którego przynależy.

Znana i udokumentowana historia kopalni „Siemianowice” sięga maja 1787 roku, kiedy to wolny pan stanowy Bytomia, Łazarz III Henckel von Donnersmarck (1729-1805), którego siedzibą był zamek w Siemianowicach (ob. ul. Chopina), założył na terenie rodzinnych dóbr kopalnię „Szczęście” (Glücksgrube) o wydobyciu ok. 1000-2000 ton rocznie. Donnersmarckowie uzyskiwali kolejne nadania górnicze na przestrzeni XIX wieku, a zjednoczenie istniejących pól górniczych w kompleks kopalń (Vereinigte Siemianowitzer Steinkohlengruben) miało miejsce 25 września 1855 r. W tym czasie majątkiem zarządzał już od wielu lat wnuk Łazarza III, Hugo I Henckel von Donnersmarck (1811-1890), z którego inicjatywy wybudowano w 1836 r. Hute „Laura” zaopatrywaną w węgiel za pomocą jednej z pierwszych w regionie konnych kolei wąskotorowych. Powstanie huty i kopalni zainicjowało dynamiczny rozwój Siemianowic, będących do tej pory niewielką wsią dworską. Graf Hugo był wybitnym przemysłowcem, który zdołał przyciągnąć do Siemianowic zagraniczny kapitał nie tracąc kontroli nad majątkiem, zatrudnił wykwalifikowanych inżynierów i menedżerów z zachodniej Europy, którzy szkolili miejscowe kadry. W miarę postępów w nieustającym rozwoju zakładów pracy powstawały osiedla oferujące robotnikom i mechanikom godne warunki bytowe i zabezpieczenia socjalne, a architektura budynków użytkowych i kamienic wykazywała się ciekawą i spójną stylistyką. W 1879 r. na polach „Guter Arthur” rozpoczęto budowę kopalni „Richter”, która miała być najbardziej nowoczesnym zakładem koncernu. W kolejnych latach zgłębiono trzy szymb (w 1889 roku osiągnięto głębokość 206 metrów) i wybudowano trzy niezależne bocznice kolejowe – normalnotorową oraz wąskotorową powiązane z sieciami kolei publicznych oraz wąskotorową kolei zakładowej przeznaczoną do bezpośredniego zaopatrywania w węgiel Huty „Laura” oraz powrotnego transportu żużla wielkopieczowego do podsadzania wyrobisk.

Zachowany wraz z oryginalną wieżą wyciągową szymb „Richter III” sięgający na głębokość 320 metrów został zbudowany w latach 1895-1897. W tym czasie powstawała również nowoczesna jak na owe czasy okoliczna zabudowa: sortownia, łaźnia, warsztaty, kotłownia, stacja ratownicza, rozdzielnia i budynek dyrekcji, a także kamienice dla rodzin górników oraz budynki użytku publicznego przy obecnej ul. Wieczorka.

Kopalnia „Richter” przechodziła w swej historii liczne przekształcenia własnościowe. Hrabia Hugo I Henckel von Donnersmarck sprzedał ją spółce akcyjnej Zjednoczone Huty Królewska i Laura (Vereinigte Königs- u. Laurahütte), gdzie została połączona pod jednym zarządem z istniejącą od 1871 r. kopalnią „Huta Laura”. W 1908 r. zakłady „Richter” i „Huta Laura” rozdzielono, następnie ponownie połączono pod wspólnym zarządem w 1925 roku, używając nazwy „Kopalnia Huta Laura i Richter”. W połowie lat 30. XX w. kopalnię po krótkim okresie przejścia przez koncern Flicka przejął Skarb Państwa Polskiego, w tym czasie otrzymała ona po raz pierwszy oficjalną polską nazwę „Siemianowice”. Po agresji Niemiec na Polskę kopalnię przejął koncern Hermann Göring, pod którego zarządem w roku 1941 zakłady „Richter” i „Huta Laura” ponownie rozdzielono. Zakłady zostały ponownie połączone i znacjonalizowane w latach 1945-1946 pod nazwą „Siemianowice”, która funkcjonowała do 1993 r., kiedy rozpoczęto trwający do dziś proces restrukturyzacji zakładu. Z początkiem XXI wieku zlikwidowane zostały wieże wyciągowe dawnych szymbów „Richter I” i „Richter II” oraz cała infrastruktura służąca do wydobycia, sortowania i załadunku węgla wraz z bocznkami kolejowymi.

